

Педагогічне забезпечення формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов

Олександр ПЕТРОВ,

старший викладач кафедри германської та слов'янської філології Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського

Розкриття особистісного потенціалу студентів, реалізація ідей самовдосконалення майбутніх фахівців у процесі навчання у вищому навчальному закладі є ключовими питаннями в системі нової парадигми освіти, орієнтованої на вільний розвиток людини, її творчу ініціативу, самостійність, мобільність, конкурентоспроможність на ринку праці.

Повноцінна реалізація особистісного ресурсу майбутніх учителів іноземних мов, формування у процесі фахової підготовки їх лінгвосоціокультурної компетентності (ЛСКК) можливі завдяки дотриманню певних педагогічних умов. Тому педагогічне забезпечення формування ЛСКК майбутніх учителів іноземних мов, пошук факторів, що впливають на успішність цього процесу, визначення оптимальних педагогічних умов та ефективних шляхів розвитку ЛСКК є актуальними питаннями, що потребують детального вивчення.

Спираючись на праці таких відомих науковців, як К.Антипова, І.Бім, Р.Гуревич, Н.Мойсеюк, С.Ніколаєва, Н.Скляренко, А.Солодка, ми можемо виокремити певні напрями й шляхи розвитку ЛСКК майбутніх учителів іноземних мов у процесі їх фахової підготовки, котрі забезпечують вищий рівень її сформованості. На нашу думку, такими шляхами є:

- визначення соціального замовлення вищої школи щодо якості підготовки майбутніх фахівців;
- забезпечення формування ЛСКК як творчого процесу;
- організація самоосвітньої діяльності майбутніх учителів іноземних мов у процесі формування у них ЛСКК;
- використання можливостей системно-культурологічного підходу.

Нині вимоги суспільства до підготовки майбутніх фахівців визначаються глобальними змінами, які відбуваються у галузі вищої освіти. Процеси світової інтеграції передбачають виховання у молоді поваги до власних традицій, розуміння й толерантного ставлення до інших культур, уміння

жити і взаємодіяти в різних культурних системах, набуття і розширення соціального досвіду шляхом ефективного професійно-особистісного спілкування. Тому в процесі фахової підготовки педагогів у вищій школі потрібно орієнтуватися не лише на інтереси суспільства, але й на соціокультурні та духовні потреби особистості. Реалізація цих завдань опосередковано залежить від лінгвосоціокультурної компетентності та психологічної готовності фахівців до міжкультурного спілкування.

Процес формування ЛСКК майбутніх учителів іноземних мов є, на нашу думку, творчим, оскільки підготовка сучасного педагога передбачає подолання традиційності, набуття рефлексивного мислення, здатності коригувати свій понятійний апарат й адаптувати попередній досвід до сучасних умов полікультурності. Ми поділяємо думку дослідників, котрі розглядають творчий процес підготовки фахівців як комплекс певних розумових дій творчого й нетворчого характеру, що взаємодіють, утворюють певну системну цілісність і дають змогу досягти потрібного результату [3; 4]. Процес формування ЛСКК невіддільно пов'язаний із розвитком творчого мислення, зокрема здатністю до аналізу й синтезу, критичного опрацювання лінгвосоціокультурної інформації, застосування цієї інформації в міжкультурному спілкуванні.

Одним із пріоритетних завдань фахової підготовки майбутніх учителів іноземних мов є не лише формування у них ЛСКК, але й вироблення умінь і навичок самостійної роботи, оскільки жодна дидактична технологія не може гарантувати студентам вільного оволодіння мовою, удосконалення

полікультурних умінь, розширення загального світогляду, осмислення реалій іншої культури, можливість творчої самореалізації, а лише допомагає подолати труднощі в процесі отримання знань та їх подальшого поповнення й удосконалення.

Сучасний підхід до організації самоосвітньої діяльності майбутніх учителів іноземних мов полягає здебільшого в поглибленні знань студентів з педагогіки, психології й фахових дисциплін, а саме: країнознавства, літератури країн, мови яких вивчаються, лексикології, стилістики, теоретичної граматики, історії мови, лінгвокультурології, у межах яких розглядаються питання полікультурності, вивчаються особливості міжкультурного спілкування, створюються умови для формування лінгвосоціокультурної компетентності, удосконалюються вміння працювати з джерелами інформації. При застосуванні такого підходу виникає, однак, небезпека того, що знання, які студенти здобувають у процесі навчання, можуть залишитися на рівні відтворення. Перехід на вищий рівень, рівень застосування знань, потребує здійснення практичних дій, спрямованих на використання отриманої інформації. Лише в цьому випадку можна реалізувати мету, яка є однією з головних у будь-якому навчанні, – сформувати у студентів вміння та навички організувати свою пізнавальну діяльність, керувати нею і спрямовувати її на досягнення суспільно значущих цілей.

На успішний розвиток ЛСКК майбутніх учителів іноземних мов впливає, на нашу думку, використання можливостей системно-культурологічного підходу. З одного боку, він дає змогу акцентувати увагу на вивченні сукупності взаємопов'язаних властивостей, методів і процесів, потрібних для організованого й цілеспрямованого впливу на формування професійних якостей майбутніх фахівців. З іншого – розглядати особистість як суб'єкт культури в умовах постійно змінюваної соціокультурної ситуації.

Узагальнюючи сказане, можемо припустити, що формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов буде ефективнішим за таких педагогічних умов:

- інтеграції фахових і професійно орієнтованих дисциплін;
- забезпечення особистісно-розвивального навчання у фаховій підготовці майбутніх учителів іноземних мов;
- активізації інтерактивної взаємодії студентів.

У період зміцнення міждержавних, міжнаціональних, міжкультурних зв'язків, активного розвитку виробництва, економіки, політики й науки усвідомлення необхідності застосування інтеграційних знань стає актуальним питанням у всіх зазначених сферах, оскільки інтеграція знань – це не просто розумова діяльність, відтворення цілісності об'єктів пізнання, а насамперед об'єднання різноманітних знань у єдине ціле. З огляду на реформування системи вищої освіти, підготовка майбутніх учителів іноземних мов потребує нового підходу

до її організації, головна ідея якого полягає в інтегруванні фахових і професійно орієнтованих дисциплін, ущільненні навчального матеріалу, встановленні міжпредметних зв'язків. Інтегративні зв'язки фахових дисциплін з професійно орієнтованими майбутніх педагогів, що передбачає включення мовних знань, умінь та навичок у всі дисципліни професійного циклу. Але традиційна практика роботи педагогічних вищих навчальних закладів не забезпечує необхідної єдності між мовною та фаховою підготовкою майбутніх учителів іноземних мов.

Аналіз навчальних планів підготовки майбутніх учителів іноземних мов вказує на те, що в них недооцінюються зв'язки фахових і професійно орієнтованих дисциплін. У процесі фахової підготовки важливо не лише навчити студентів здобувати, запам'ятовувати й систематизувати інформацію, але й застосовувати раніше отримані знання під час вивчення інших предметів. Цього можна досягти, організовуючи навчальний процес підготовки майбутніх учителів іноземних мов на основі інтеграції знань з предметів фахового й професійно орієнтованого циклів.

Роль інтегрованої інформації в розвитку гнучкого мислення, універсальності знань і вмінь майбутніх фахівців визначена й доведена такими вітчизняними вченими, як І.Бех, Р.Гуревич, Г.Кікець, І.Козловська, Е.Семенюк, Ю.Сьомін та ін. Науковці розглядають три рівні інтеграції. Перший рівень – інтеграційна взаємодія предметів на рівні редукції. Така взаємодія здійснюється у формі міжпредметних зв'язків. Другий рівень – внутрішньодисциплінарний синтез, що об'єднує різні теорії в межах одного предмета, тобто синтезує науки, що взаємодіють, на основі певної базової дисципліни. Третій рівень – створення цілісної інтегрованої системи. Досвід інтегрованого навчання у процесі фахової підготовки показує, що за допомогою його форм, методів, засобів можна ефективно вирішувати багато різноманітних складних завдань, а саме: формувати в майбутніх фахівців пізнавальні й професійні мотиви та інтереси; розвивати системне мислення; створювати цілісне уявлення про майбутню професійну діяльність; формувати вміння і навички активної взаємодії з колегами; ґрунтовно поглиблювати знання студентів, розширювати їхній світогляд, активізувати розумову діяльність [1; 5; 6].

Отже, формування ЛСКК майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки буде ефективнішим, якщо здійснюватиметься на принципах інтеграції знань фахового й професійно орієнтованого циклів.

Очевидним є той факт, що формування ЛСКК потребує активно-діяльницького підходу й повинно мати розвивальний характер. Розвивальне навчання передбачає врахування, використання й пристосування до закономірностей розвитку особистості. Навчання й розвиток є системою діалектично пов'язаних ознак одного процесу

(Л.Виготський, Д.Ельконін, Н.Менчинська). Однією з основних цілей розвивального навчання є формування суб'єкта навчання, оскільки лише шляхом повноцінної діяльності суб'єкта можна досягти самостійності, самореалізації, саморегуляції, самовдосконалення, становлення позитивної «Я-концепції», удосконалення морально-вольової сфери особистості. Особистість розглядається як психічна, духовна сутність людини, яка виявляється у різних узагальнених системах якостей: сукупності соціально значущих властивостей; системі ставлення до світу, до себе, до системи діяльності, потреб і здібностей тощо. Формування особистості передбачає внутрішні зміни, створення й реалізацію зовнішніх умов для її розвитку. Визнається, що здатність до розвитку закладена в людині природою і є невід'ємною властивістю особистості, психічний розвиток якої багато в чому визначається біологічним механізмом спадковості. З іншого боку, соціальне середовище, в якому відбувається розвиток людини, має величезний вплив на формування особистості. Людина є системою, яка саморегулюється й самоуправляється, і процес її розвитку підпорядковано саморегуляції й самоуправлінню [3, с. 141].

Особливого значення в особистісно-розвивальному навчанні надається суб'єктному досвіду, набутому в конкретних умовах школи, родини, соціуму, в процесі сприйняття і розуміння світу та людей. Індивідуальність виявляється у вибірковості до пізнання світу, усталеності цієї вибірковості, способах опрацювання навчального матеріалу, емоційно-особистісному ставленні до об'єктів пізнання. Освітній процес ґрунтується на навчальному діалозі викладача та студентів, який спрямовано на спільне конструювання навчальної діяльності. Обов'язковими є індивідуальна вибірковість студентів щодо змісту, виду й форми навчального матеріалу, їхня мотивація, прагнення використовувати отримані знання самостійно, з власної ініціативи в ситуаціях, не пов'язаних з навчанням [7; 8].

Навчальний процес в освітніх закладах, який побудовано на гуманістичних принципах, передбачає вільний, гармонійний розвиток студентів, сприяє їхньому всебічному самовираженню й самовдосконаленню. Однак сучасна вища освіта, забезпечуючи потрібний рівень знань і вмінь, не завжди враховує особистісні потреби майбутніх фахівців, сприяє встановленню партнерських стосунків між викладачами й студентами, орієнтується на особистісно-ціннісне ставлення усіх учасників навчального процесу один до одного. Тому першочерговим завданням підготовки майбутніх фахівців є створення умов для повноцінного, гармонійного, цілісного, творчого розвитку та вдосконалення особистості, впровадження стилю довіри, співпраці, толерантності, співтворчості в стосунках між усіма учасниками педагогічного процесу. Отже, вища освіта має бути не лише особистісно орієнтованою, але й особистісно-розвивальною.

Використовуючи особистісно-розвивальний підхід у фаховій підготовці майбутніх учителів іноземних мов, варто акцентувати увагу на розвитку індивідуальних пізнавальних здібностей кожного студента; виявляти і використовувати власний досвід особистості; допомагати їй пізнати себе, самовизначитися й самореалізуватися. Це можливо зробити, застосовуючи інтерактивне навчання, яке передбачає засвоєння знань шляхом реальної активної взаємодії з іншими учасниками навчального процесу, під час якої майбутні учителі іноземних мов усвідомлюють культурні розбіжності, вчать уникати необґрунтованих і некоректних припущень, виховують у собі толерантне ставлення до інших людей, налаштовуються на плідну співпрацю з представниками інших культур, що, в свою чергу, сприяє формуванню їхньої ЛСКК.

Тому активізація інтерактивної взаємодії майбутніх учителів іноземних мов є важливою умовою формування ЛСКК.

Досить ефективним у реалізації цієї умови, на нашу думку, є оптимальне узгодження форм, методів, засобів навчання, орієнтованих на особистісну потребу формування ЛСКК, розвиток ініціативи, творчого стилю діяльності. У цьому випадку набуті знання є засобом регуляції майбутньої професійної діяльності, яка динамічно моделюється педагогами. Тим самим акцент у діяльності студентів зміщується з навчальної інформації на ситуацію практичної дії, а навчальна інформація набуває статусу знань, пов'язаних в їхній свідомості з майбутньою професійною діяльністю. Отже, відбувається переорієнтація діяльності студентів із навчальної на професійну, що пов'язано з трансформацією потреб, мотивів, цілей, предметних дій, вчинків, засобів, результатів [2].

Найоптимальнішими методами інтерактивної взаємодії майбутніх учителів іноземних мов є: дискусійні методи; аналіз ситуацій морального вибору; метод мозкового штурму; ділові й рольові ігри; тьюторинг; метод культурного асимілятора; метод проектів.

Зазначені методи передбачають структурований обмін інформацією, думками, оцінками, особистим досвідом. У процесі застосування цих методів студент може виконувати такі ролі: він може бути доповідачем і формулювати власну думку, може бути слухачем і тим самим виконувати роль адресата комунікації, може бути загальною інстанцією звернення або посередником комунікації і, нарешті, він може виконувати регулювальну функцію. Важливим моментом для реалізації цих методів є готовність студентів не лише передавати інформацію, але й висловлювати власні думки, почуття, демонструвати рівень володіння риторичними навичками, уміння працювати в групі. Для того, щоб керувати дискусією, відстежувати дотримання правил гри, перевіряти хід роботи, треба обрати лідера. Універсальність таких методів полягає в урахуванні різних

поглядів й залученні всіх студентів до активної участі в роботі.

Отже, активізація інтерактивної взаємодії майбутніх учителів іноземних мов дає змогу навчати їх аналізу реальних ситуацій, відокремлювати основне від другорядного, формулювати проблеми, кваліфіковано передавати інформацію, аргументувати свої думки, розвивати вміння слухати й активно взаємодіяти з іншими учасниками, демонструвати багатозначність можливих рішень, що допомагає їм удосконалити мовні знання, випробувати себе на професійну придатність, формувати й розвивати лінгвосоціокультурну компетентність.

Узагальнюючи сказане вище, підкреслимо, що визначені нами шляхи, напрями, педагогічні умови взаємопов'язані, взаємозумовлені й сприяють підвищенню ефективності процесу формування лінгвосоціокультурної компетентності та рівня фахової підготовки майбутніх учителів іноземних мов.

Література

1. Білецька Г.А. Педагогічні умови інтеграції фундаментальних і професійно орієнтованих дисциплін у підготовці екологів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Вінницький держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського / Г.А. Білецька. – Вінниця, 2004. – 20 с.
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А.А. Вербицкий. – М.: Высшая школа, 1991. – 208 с.
3. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения: опыт теоретического и экспериментального психологического исследования / В.В. Давыдов. – М.: Педагогика, 1986. – 239 с.
4. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя / В.И. Загвязинский. – М.: Педагогика, 1998. – 167 с.
5. Козловська І. Філософсько-методологічні аспекти інтеграції знань у змісті сучасної освіти / І.М. Козловська // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 1999. – №3. – С. 23.
6. Радкіна В.Ф. Інтегративний підхід як принцип організації професійної підготовки майбутніх учителів / В.Ф. Радкіна // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І.Франка (21). – 2005. – С. 61–64.
7. Якиманская И.С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения / И.С. Якиманская // Вопросы психологии. – 1995. – №2. – С. 31–32.
8. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И.С. Якиманская. – М.: Сентябрь, 1996. – 96 с.

Анотації

Олександр ПЕТРОВ

Педагогічне забезпечення формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов

У статті визначено ефективні шляхи та оптимальні педагогічні умови формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх учителів

іноземних мов, зокрема такі, як інтеграція знань, забезпечення особистісно-розвивального навчання, активізація інтерактивної взаємодії студентів.

Ключові слова: лінгвосоціокультурна компетентність, інтеграція знань, особистісно-розвивальне навчання, інтерактивна взаємодія.

Александр ПЕТРОВ

Педагогическое обеспечение формирования лингвосоциокультурной компетентности будущих учителей иностранных языков

В статье определены эффективные пути и оптимальные педагогические условия формирования лингвосоциокультурной компетентности будущих учителей иностранных языков, в частности такие, как интеграция знаний, обеспечение личностно-развивающего обучения, активизация интерактивного взаимодействия студентов.

Ключевые слова: лингвосоциокультурная компетентность, интеграция знаний, личностно-развивающее обучение, интерактивное взаимодействие.

Olexandr PETROV

Pedagogical provision for formation of linguosociocultural competence of intending teachers of foreign languages

The article deals with the effective ways and optimal pedagogical conditions of the formation of linguosociocultural competence of intending teachers of foreign languages, such as integration of knowledge, provision for person-oriented developing education, activation of interactive cooperation of students.

Keywords: linguosociocultural competence, integration of knowledge, person-oriented developing education, interactive cooperation.

УВАГА, КОНКУРС!

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова оголошує щорічний Всеукраїнський конкурс на кращий літературний твір про першого вчителя «Слово про мого першого вчителя». На Конкурс приймаються творчі роботи різних (епічних, ліричних, драматичних тощо) жанрів, які відображають шану й повагу до вчительської праці. Літературні твори мають бути новими, написаними державною мовою, обсяг роботи – довільний. Термін подання творів для розгляду журі – до 15 вересня 2011 року.

Роботи надсилаються на адресу:

НПУ імені М.П. Драгоманова, вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01001.

Тел. для довідок: 482-31-12,

електронна адреса: slovo2011@ukr.net.